

Εμμανουήλ Κριαράς, ένας φωτισμένος ψυχαραιστής

Καλοκαίρι του 1925 – μία μεγάλη είδηση διαδίδεται: «Ο Ψυχάρης έρχεται στην Ελλάδα»!

Για να συλλάβουμε τη σημασία αυτής της είδησης σχετικά με την παρουσία του Ψυχάρη στην Ελλάδα, πρέπει να την τοποθετήσουμε στην εποχή της, να επιστρέψουμε νοερά στα πρώτα χρόνια του δημοτικισμού και στις τρομερές διαμάχες που προκάλεσε το γλωσσικό ζήτημα. Μπορούμε, λοιπόν, να φανταστούμε τον ενθουσιασμό και την αναστάτωση των νέων δημοτικιστών στην Αθήνα και σ' όλη την ελληνική επικράτεια.

Στο «Ξενοδοχείο της Αγγλίας», στην οδό Ερμού, ο Ψυχάρης βρίσκει, μέσα στην αλληλογραφία του, ένα άρθρο της εφημερίδας «Κήρυξ» των Χανίων που προαγγέλλει την άφιξή του και το οποίο τελειώνει με την εξής συγκινητική σκέψη: «αν μετά από χρόνια σωζόταν λίγο πεντελίσιο μάρμαρο στην Ελλάδα, θα μπορούσαν οι Έλληνες να το χρησιμοποιήσουν στήνοντας αγάλματα σε όσους Έλληνες – και ο Ψυχάρης μεταξύ αυτών – είχαν δουλέψει για την προκοπή του ελληνικού λαού».

Το άρθρο αυτό υπογράφει ένας δεκαεπεννιάχρονος νέος. Το όνομά του: Εμμανουήλ Κριαράς.

Ο νέος Εμ. Κριαράς, απόφοιτος του τότε εξαταξίου Γυμνασίου, ξεχωρίζει ανάμεσα στους δασκάλους του, το γυμνασιάρχη καθαρολόγο Εμμανουήλ Γενεράλι ο οποίος, όπως παρατηρεί, «ήταν φυσικό να μη μας φωτίσει στο γλωσσικό θέμα» και το φιλόλογο Ιωάννη Μοσχόπουλο, φίλο του Γληνού, δημοτικιστή και εγκυκλοπαιδικότερο στη διδασκαλία του, ο οποίος άνοιγε στους μαθητές του «ορίζοντες προς το δημοτικισμό και τις νέες ιδέες γενικότερα». Ο νεοφώτιστος δημοτικιστής έχει διαβάσει *Το Ταξίδι μου*, ορισμένους τόμους από τη σειρά «Ρόδα και Μήλα» και, σε ελληνική μετάφραση, το βιβλίο του Karl Krumbacher, σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα, *Das Problem der neugriechischen Schriftsprache*.

Η πολυπόθητη μέρα φθάνει. Το βαπόρι είναι αγκυροβολημένο – όπως γινόταν τότε – έξω από το λιμάνι. Η ομάδα των νέων οπαδών του Ψυχάρη πλησιάζουν μέσα σε μία βάρκα τη σκάλα του βαποριού. Σε λίγο, μετά από κάποιες δυσκολίες λόγω της μεγάλης τρικυμίας, τον υπο-

- ριόδου του ελληνικού διαφωτισμού.
- ¹³ Ο.π., σ. 145-146.
- ¹⁴ Εμμανουήλ Κριαράς, «Ιταλικές επιδράσεις σε παλιότερα ελληνικά κείμενα», *Εποχές*, τχ. 4, Αύγουστος 1963, σ. 9-22. Αναδημ. *Μεσαιωνικά μελετήματα. Γραμματεία και Γλώσσα*, Β', Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, 1988, σ. 17-30.
- ¹⁵ Ο.π., σ. 26.
- ¹⁶ Νικόλαος Ποριώτης, «Η καλβική στιχουργία», *Νέα Εστία*, τ. 40, τχ. 467, Χριστούγεννα 1964, σ. 140. Η μελέτη γράφτηκε το 1942.
- ¹⁷ Γεράσιμος Σπαταλάς, «Η λογοτεχνία στην Εφτάνησο», *Εφτανησιακά φύλλα*, τχ. 2, Δεκέμβριος 1953, σ. 28-31: 29-30. Διεξοδική εξέταση της απόρριψης της στιχουργίας και γενικότερα της ποίησης των Ωδών από τον Σπαταλά, βλ. στο βιβλίο μου, *Πολύτροπος αρμονία. Μετρική και ποιητική του Κάλβου*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης-Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων, 1995, σ. 77-79.
- ¹⁸ Σπαταλάς, «Η στιχουργία του Κάλβου», *Νέος Καλλιτέχνης*, χρ. 1, τχ. 3, Ιούνιος 1950, σ. 5-7.
- ¹⁹ Γιώργος Σεφέρης, «Κάλβος, 1960», *Δοκιμές*, τ. Β', Αθήνα, Ίκαρος, 1984⁵, σ. 119.
- ²⁰ «Μελετήματα στον Ανδρέα Κάλβο», *ό.π.*, σ. 155.
- ²¹ Βλ. Γιώργος Σεφέρης, «Πρόλογος για μια έκδοση των "Ωδών"», *Δοκιμές. Πρώτος τόμος (1936-1947)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1984⁵, σ. 179-210. Πρώτη δημοσίευση στο βιβλίο Ανδρέα Κάλβου, *Η Λύρα*, Αλεξάνδρεια 1942.
- ²² Διονύσιος Σολωμός. *Ο βίος – Το έργο*, *ό.π.*, σ. 7.
- ²³ Ο.π., σ. 8.
- ²⁴ Βλ. *ό.π.*, σ. 9-10.
- ²⁵ Βλ. *ό.π.*, σ. 19-23.
- ²⁶ Βλ. *ό.π.*, σ. 59-60.
- ²⁷ Βλ. *ό.π.*, σ. 86-88.
- ²⁸ «Ο Ντανούντσιο και η Ελλάδα», *ό.π.*, σ. 547.
- ²⁹ Ο.π., σ. 544.
- ³⁰ Βλ. τις μελέτες μου, «Σικελιανός και D'Annunzio. Αλαφροΐσκιωτος και *Laus vitae*. Πρόδρομη ανακοίνωση», *Αντί*, περ. Β', τχ. 749, 2 Νοεμβρίου 2001, Αφιέρωμα στον Σικελιανό, σ. 32-35 και «Σικελιανός και Ντ' Αννούντσιο. Η ρυθμική επίδραση του *Laus vitae* στον Αλαφροΐσκιωτο», *Νέα Εστία*, τ. 150, τχ. 1740, Δεκέμβριος 2001, Αφιέρωμα στον Σικελιανό, σ. 910-921.

δέχονται στη βάρκα τους και γυρίζουν στην αποβάθρα όπου τον επιβιβάζουν σ' ένα αυτοκίνητο, «ένα ωραίο αμάξι», όπως το χαρακτήρισε ο Ψυχάρης. Και τότε τον ακούν να λέει: «Μεγάλη χαρά αιστάνομαι που πάτησα το χώμα τ' άγιο το ποθητό!».

«Και βέβαια» παρατηρεί ο Εμ. Κριαράς στο κεφάλαιο «Είδα τον Ψυχάρη με τα μάτια μου»¹, απ' όπου αντλούμε όλες τις λεπτομέρειες αυτής της πρώτης γνωριμίας, «η Κρήτη για τον Ψυχάρη και τους μελετητές της (όπως και για κάθε μελετητή των νεοελληνικών λογοτεχνικών και φιλολογικών πραγμάτων) παρουσίαζε και παρουσιάζει πάντα ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πόσες φορές ο Ψυχάρης δεν έγραψε για θέματα κρητικής γραμματείας και κρητικών εθνικών αγώνων...».

Στο ίδιο κεφάλαιο, ο καθηγητής Εμ. Κριαράς, μας περιγράφει λεπτομερώς την τεταμένη ατμόσφαιρα λόγω της παρουσίας του Ψυχάρη στην Ελλάδα, ανάμεσα στους καθαρολόγους και τους δημοτικιστές. Υπάρχει όμως μία ξεχωριστή σκηνή που έμεινε ανεξίτηλα χαραγμένη στη συναισθηματική μνήμη του νέου δημοτικιστή: Στην είσοδο της αίθουσας του Συλλόγου Χρυσόστομος, όπου ο Ψυχάρης έκανε τις ομιλίες του, τον υποδέχονται ο δημοτικιστής δάσκαλος που προανέφερα, ο Ιωάννης Μοσχόπουλος και οι νέοι δημοτικιστές.

Τότε ο πενήνταπεντάχρονος δάσκαλος σκύβει και φιλάει το χέρι του Ψυχάρη λέγοντας:

«Αφήστε με να φιλήσω το χέρι εκείνου που δούλεψε για την προκοπή του Έθνους».

Η συνάντηση του δεκαεννιάχρονου δημοτικιστή Εμμανουήλ Κριαρά με το χαρισματικό Δάσκαλο Γιάννη Ψυχάρη υπήρξε καθοριστική: από εκείνο το καλοκαίρι του 1925, στα Χανιά, αρχίζει η χάραξη μιας σταθεράς στο επιστημονικό ερευνητικό του πεδίο, ένα work in progress μιας ολόκληρης ζωής που διαρκεί ως σήμερα. Στις δύο εργογραφίες Εμ. Κριαρά –της Α. Λαμπράκη-Παγανού και του Π. Χρ. Ζιώγα– που δημοσιεύτηκαν το 2001, τα ψυχαρικά μελετήματα κυριαρχούν.

Το 1959, με τη συμπλήρωση τριάντα χρόνων από το θάνατο του Ψυχάρη, η δημοσίευση του βιβλίου *Ψυχάρης*² αποτελεί τον πρώτο σταθμό αυτής της μακράς και γόνιμης πορείας. Ο Εμ. Κριαράς προσεγγίζει τον Ψυχάρη ως μαθητή, ως δάσκαλο, ως προφήτη και ως συγγραφέα: ο Ψυχάρης πριν το *Ταξίδι* του, ο γλωσσολόγος Ψυχάρης, οι θρησκευτικές και πολιτικές ιδέες του... Τον απασχολεί πώς διαμορφώθηκε η τόσο χαρισματική προσωπικότητα του γλωσσικού ανανεωτή. Όμως, στον Πρόλογο του, διευκρινίζει τη μέθοδο που ακολούθησε: «Τον είδα με τη μέθοδο του επιστήμονα, όχι με τη νοοτροπία του προσήλυτου και του οπαδού. Ο δημοτικισμός μου –βαθεία φιλολογική και πνευματική μου πεποίθηση– θέλω να πιστεύω ότι δε στάθηκε εμπόδιο για να δω –όσο μπόρεσα– την ίδια την πραγματικότητα».

Το 1981, θα δώσει μία δεύτερη έκδοση του έργου αυτού –όπου συμπεριλαμβάνει πρόσθετα μελετήματα και άρθρα– με τίτλο *Ψυχάρης – Ιδέες, Αγώνες, ο Άνθρωπος*.³

Όμως, ανάμεσα σ' αυτές τις δύο εκδόσεις συμβαίνει ένα συνταρακτικό γεγονός: το 1976, αναγνωρίζεται η δημοτική γλώσσα από την πολιτεία ως γλώσσα της εκπαίδευσης, με πρωτοβουλία του τότε πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή και του τότε υπουργού παιδείας Γεωργίου Ράλλη. Ο Εμ. Κριαράς χαρακτηρίζει το 1976 ως «ιστορικό χρόνο» και δημοσιεύει τα Χριστούγεννα, στο περιοδικό *Νέα Εστία*⁴, ένα σημαντικότατο ψυχαρικό μελέτημα σχετικά μ' αυτή την ημερομηνία –σταθμό, με τίτλο «Ο Ψυχάρης και η γλώσσα της παιδείας μας». (Αναδημοσιεύτηκε με άλλα ψυχαρικά μελετήματα στο βιβλίο *Φιλολογικά Μελετήματα. Δέκατος ένατος αιώνας*, Εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα, 1979.)

Συνδυάζοντας το γεγονός με τη διδασκαλία του πρωτοπόρου γλωσσικού αναμορφωτή, δηλώνει πως «Στις μέρες μας που ο αγαθός θεός της Ελλάδας θέλησε η δημοτική μας γλώσσα να γίνει δεκτή από την πολιτεία και ως όργανο διδασκαλίας στην εκπαίδευση του τόπου μας και ως ύλη διδακτέα, έχομε, νομίζω, την υποχρέωση να γνωρίσομε καλύτερα και να τιμήσομε επάξια όσους αγωνίστηκαν για την πνευματική άνοδο και πρόοδο αυτού του τόπου».

Παρουσιάζει όψεις της ιδεολογίας και της προσωπικότητάς του. Στο πρώτο μέρος, ανακεφαλαιώνει με μεγάλη σαφήνεια τις βασικές ιδέες του Ψυχάρη ως προς τους φωνητικούς νόμους και κανόνες, όπως και ως προς το λεξιλόγιο της νέας γλώσσας. Στο δεύτερο μέρος, συνδέει τη σχολική γλώσσα μετά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με τις γλωσσικές απόψεις του Ψυχάρη. Και αποκαθιστά την αλήθεια όσον αφορά τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής παραθέτοντας την άποψη του Ψυχάρη πως «από την εκπαίδεψή μας αδύνατο η αρχαία να λείψει ποτέ». Ας θυμίσουμε πως ο Ψυχάρης ήταν δεινός κλασικός φιλόλογος και πίστευε στη συνοχή της ελληνικής γλώσσας.

Τέλος, συνδέει τον Ψυχάρη με τους πρωτεργάτες του Εκπαιδευτικού Ομίλου.

Τρία χρόνια αργότερα, το 1979, κατά την τελετή για τα πενήντα χρόνια από το θάνατο του Ψυχάρη, ο Εμ. Κριαράς εκφωνεί, στη Χίο, ένα λόγο όπου εκφράζεται ο βαθύς ψυχικός δεσμός που τον συνδέει με το Δάσκαλο.⁵ Αποτελεί την πεμπτουσία της αφοσίωσης και της πίστης του εκ πεποιθήσεως δημοτικιστή Εμ. Κριαρά στο κήρυγμα του Ψυχάρη. Λόγω της συγκυρίας, δε θα παραλείψει να του αναγγείλει και τα καλά νέα: «Στεφανώνοντας τον τάφο σου, σου φέρνομε Δάσκαλε και το μήνυμα της νίκης του δημοτικισμού, που μέρα με τη μέρα ολοκληρώνεται».

Αν στα περισσότερά του ψυχαιρικά μελετήματα, ο Εμ. Κριαράς επισημαίνει την υπερβολή και την αδιαλλαξία ορισμένων απόψεων του Ψυχάρη, παραθέτει όμως και τις αντίστοιχες τεκμηριωμένες εξηγήσεις, αναγνωρίζοντας πως ο Ψυχάρης «έδωσε στο έθνος ένα ξεκαθαρισμένο γλωσσικό πρόγραμμα με την αλύγιστη σ' αυτό πίστη του και με το παράδειγμα της εφαρμογής του» όπως και «την κολοσσιαία συμβολή του στην ανατοποθέτηση του μεγάλου ζητήματος στη σωστή βάση».

Ο Εμ. Κριαράς διευκρινίζει με απόλυτη σαφήνεια τους όρους «ψυχαιριστής» και «ψυχαιρικός» που συχνά χρησιμοποιούνται αδιακρίτως, ενώ διαφέρουν: Ο Εμ. Κριαράς είναι αναμφισβήτητα, όπως το δηλώνει ο ίδιος, «ψυχαιριστής» – αφού πάμπολλα δημοσιεύματά του αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στη μεγάλη φυσιογνωμία του Ψυχάρη. Δεν είναι όμως «καθόλου ψυχαιρικός» γιατί «ψυχαιρικός» σημαίνει «ασπάζομαι, ακολουθώ και εφαρμόζω σχεδόν κατά γράμμα τα διδάγματα του Ψυχάρη».⁶

Για το λόγο αυτό, στην προσφώνησή του στον τάφο του Ψυχάρη, με απόλυτη ειλικρίνεια θα του ομολογήσει πως «πιστοί στην ουσία του κηρύγματός σου – όσο και αν κάποτε τρικλίζαμε – τολμήσαμε να παραμερίσουμε ορισμένα διδάγματά σου. [...] Έτσι μπορέσαμε εμείς σήμερα – ως ένα τουλάχιστον σημείο – να πραγματώσουμε το ιδανικό σου με έναν αληθινά αναπόφευκτο συμβιβασμό υπαγορευμένο από μιαν αδήριτη πραγματικότητα, πραγματικότητα δημιουργημένη από τις ίδιες τις τύχες του Ελληνισμού και της γλώσσας του στη μακραίωνη ιστορία τους». Και καταλήγει, μετά από μία αναδρομή στη σθεναρή στάση και τους αγώνες του Ψυχάρη, αποκαλώντας τον «Δάσκαλο και Πατέρα»: «Δε ζητούμε σήμερα, Δάσκαλε και Πατέρα, άλλο παρά την ευχή σου να προκόψουμε στο δρόμο που ανοίξαμε τα τελευταία χρόνια, έναν δρόμο που εσύ τον είχες χαράξει με το έργο σου, δρόμο που θέλομε να ελπίζομε, αν σταθούμε πιστοί στο βαθύτερο, το ουσιαστικότερο πνεύμα σου, θα μας φέρει μια μέρα στην πνευματική αναγέννηση του τόπου μας».

Ο λόγος κλείνει με την ίδια σκέψη με την οποία έκλεινε εκείνο το νεανικό άρθρο του 1925, στον *Κήρυκα* των Χανίων, την ευχή που είχε εκφράσει ο Karl Krumbacher «αν κάποτε έμενε λίγο πεντελήσιο μάρμαρο στην Ελλάδα, να χρησιμοποιηθεί για να υψώσουν οι Έλληνες ανδριάντες σε πνευματικούς αρχηγούς (σαν εσένα) που δούλεψαν για τον πνευματικό ξαναγεννημό του ελληνικού λαού».

Όταν ο Εμ. Κριαράς δημοσίευσε το 1959 τη μονογραφία του Ψυχάρη, ήταν αναμενόμενο να λάβει έναν πολύ μεγάλο αριθμό επιστολών από σύγχρονους συγγραφείς όπως το Γ. Θεοτοκά, τον Α. Τερζάκη, τον Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο και επιστήμονες όπως τον Ι. Καλιτσουνάκη, το Σ. Κουγέα, το Χρ. Χρηστίδη, τη Σ. Αντωνιάδη, την Π. Λάσκαρη, τον

Borje Knos... που είχαν βιώσει το γλωσσικό ζήτημα στα νιάτα τους και ήθελαν να εκφράσουν τη γνώμη τους τριάντα χρόνια μετά από το θάνατο του Ψυχάρη. Στη μελέτη του «Η Γενεά του '30 κρίνει τον Ψυχάρη»⁷, παρουσιάζει τις επιστολές αυτές, ενώ παράλληλα συγκεντρώνει και, πολύ εύστοχα, αναλύει τις καίριες απόψεις λογοτεχνών, κριτικών λογοτεχνίας, φιλολόγων και άλλων που συνεργάστηκαν στο επετειακό τεύχος της Νέας Εστίας το 1954 για τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του Ψυχάρη. Μεταξύ αυτών είναι ο Νίκος Π. Ανδριώτης, ο Ιωάννης Κακριδής, ο Θρ. Καστανάκης, ο Στρ. Μυριβήλης, ο Ευ. Παπανούτσος, ο Θ. Πετσάλης-Διομήδης, ο Λίνος Πολίτης, ο Μαν. Τριανταφυλλίδης. Με σημείο αναφοράς τον Ψυχάρη, παρουσιάζει το μεγάλο αστερισμό της ελληνικής λογοτεχνίας προβαίνοντας σ' έναν απολογισμό του δρόμου που διήνυσε ο δημοτικισμός στην Ελλάδα ως τα μέσα του 20ού αιώνα.

Σαν προσφορά στην εκατοστή πεντηκοστή επέτειο από τη γέννηση του «αναγεννητή των γραμμάτων μας», το 2003, ο Εμ. Κριαράς δημοσιεύει 45 γράμματα του Ψυχάρη προς το Νικόλαο Πολίτη τα οποία καλύπτουν την περίοδο 1884 - 1915, και το 2004, δημοσιεύει άλλα τριάντα δύο γράμματα της ίδιας περιόδου⁸. Πρόκειται για ένα πολύτιμο corpus που μας δίνει την εικόνα μιας ολόκληρης εποχής, μέσα από μία ανέφελη τριαντάχρονη φιλία – αν λάβουμε υπ' όψιν μας πως ο Ν. Πολίτης ήταν καθαρολόγος!

Όπως επισημαίνει ο καθηγητής Εμ. Κριαράς στον Πρόλογό του, αφενός η νοοτροπία του Ν. Πολίτη διέφερε αισθητώς από τη νοοτροπία των άλλων ομοϊδεατών του και αφετέρου, και οι δύο άνδρες απέβλεπαν στη μελέτη εκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού των Ελλήνων. Όμως, εδώ διαφαίνονται ολοκάθαρα η ποιότητα και το πνευματικό επίπεδο των δύο αυτών μεγάλων Ελλήνων.

Από το 1886, ο Ψυχάρης, νέος τότε 32 ετών, στην ανακοίνωσή του για τον εορτασμό των εικοσιπέντε χρόνων από την ίδρυση του Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, είχε οραματιστεί «έναν ιστορικό καθρέφτη όλης της ελληνικής από τα ομηρικά χρόνια ως τις μέρες μας», δηλαδή ένα ιστορικό Λεξικό, όπως και μια γενική ιστορική Γραμματική, για την κατανόηση των μεσαιωνικών κειμένων, καθώς «συχνά μας έρχεται δύσκολο ν' αποφασίσουμε αν η τάδε λέξη στα χίλια ή χίλια διακόσια έχει πάντα την αρχαία της σημασία ή αν πρέπει να της δώσουμε το νόημα που έχει σήμερα».

Ο μέγας άθλος του καθηγητή Εμμανουήλ Κριαρά ονομάζεται *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας 1100-1669*. Μιλώ για άθλο γιατί πρόκειται για ένα ερευνητικό έργο που απαιτήσε, και ακόμη απαιτεί, τεράστια προσπάθεια: το εν λόγω αναλυτικό Λεξικό άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '50. Σήμερα η δημοσίευσή του έχει φτάσει ως το Π και αποτελείται από 14 τόμους. (Ο Εμ. Κριαράς έχει

παραδώσει αποδελτιωμένα λήμματα ως το Ω. Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας έχει αναλάβει τη συνέχιση του αναλυτικού Λεξικού Κριαρά και υπολογίζεται πως ο ΙΕ' τόμος θα είναι έτοιμος το τέλος του 2004.) Καθώς μελετά σχεδόν έξι αιώνες μεσαιωνικής γραμματείας κατά τη διάρκεια των οποίων διαμορφώνεται αποφασιστικά – δηλαδή λεξιλογικά, τυπολογικά και σημασιολογικά – η νέα ελληνική γλώσσα, φωτίζει τα μεσαιωνικά και βυζαντινά κείμενα και δημιουργεί μία ζωντανή γέφυρα που λειτουργεί διαχρονικά ανάμεσα στην αρχαία, την ελληνιστική, την αρχαϊζουσα βυζαντινή ελληνική και την τρέχουσα νεοελληνική. Όπως σημειώνει ο αείμνηστος Κ.Θ. Δημαράς «είναι ένα λεξικό που καλύπτει περισσότερο από πέντε αιώνων λεξιλογική ζωή του ελληνισμού. Το ισχυρό φως που πέφτει επάνω στις πολυάριθμες λέξεις του τωρινού μας λεξιλογίου μέσα στη συναγωγή αυτήν, της δίνει πρόσθετη αξία και επιτρέπει στον ανειδίκευτο αναγνώστη να ιδεί καθαρά, στρωματογραφικά, τι λεξιλόγιο εκληρονόμησε ο μεταγενέστερος ελληνισμός από τον αρχαίο κόσμο, και τι κληροδότησε στον καινούργιο, ένα λεξικό που θα είναι, σε μεγάλη αναλογία, χρηστικό, και διδακτικό, και για τη σημερινή γλώσσα».

Τον περασμένο Απρίλιο, έγινε στην Αθήνα η παρουσίαση των Α' και Β' τόμων της *Επιτομής του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100 -1669)* του Εμ. Κριαρά.⁹ Καθώς η ταυτόχρονη ηλεκτρονική έκδοσή της είναι προσβάσιμη μέσω του Ηλεκτρονικού Κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, το Λεξικό αποτελεί ένα κατεξοχήν διαδικτυακό εργαλείο, όχι μόνο για τους ερευνητές, αλλά και για τα γλωσσικά μαθήματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

«Qu' est-ce qu'une grande vie ? Une pensée de jeunesse réalisée par l'âge mûr» λέει κάπου ο γνωστός Γάλλος ποιητής Alfred de Vigny.

Πετυχημένη ζωή θεωρείται εκείνη που στην ηλικία της ωριμότητας πραγματοποιεί ένα όνειρο της νεότητας.

Ο Εμμανουήλ Κριαράς «αγάπησε και αποφάσισε να μελετήσει τη γλώσσα μας από τα χρόνια των γυμνασιακών του σπουδών στα Χανιά της Κρήτης (1918-1924)».¹⁰ Η συνάντησή του με τον Ψυχάρη το καλοκαίρι του 1925 υπήρξε αναμφισβήτητα ένα γεγονός μεγίστης σημασίας, ένα φωτεινό σημείο αναφοράς, το οποίο σφράγισε τη *θητεία του στη γλώσσα*, όπως ο ίδιος αποκαλεί την επιστημονική του διαδρομή και τη συμβολή του στην καθιέρωση της δημοτικής μας γλώσσας.¹¹ Χάρη στην πολυετή και ακράδαντη πίστη του Εμ. Κριαρά στην ιδέα ενός εθνικού έργου, στη μεθοδική κι αδιάλειπτή του φροντίδα, ο Ψυχάρης διήνυσε όλο τον 20ό αιώνα και εγκαινίασε τον 21ο. Τιμώντας σήμερα την προσφορά του καθηγητή Εμ. Κριαρά, τιμούμε συνάμα και την επέτειο της γέννησης του *κατεξοχήν αναγεννητή των γραμμάτων μας*¹² Γιάννη Ψυχάρη.

Σημειώσεις

- ¹ Εμ. Κριαρά, *Ψυχάρης – Ιδέες, Αγώνες, ο Άνθρωπος*, Βιβλ. της Εστίας, Αθήνα, 1981.
- ² Εμ. Κριαρά, *Ψυχάρης*, Θεσσαλονίκη, 1959.
- ³ Ό.π.
- ⁴ Περ. *Νέα Εστία*, τόμ. Ρ', τχ. 1187, Αθήναι, Χριστούγεννα 1976, σ. 147-165.
- ⁵ «Προσφώνηση στον τάφο του Ψυχάρη», περ. *Αιολικά Γράμματα*, τόμ. 53, Σεπτ. - Οκτ. 1979, σ. 236, και *Ψυχάρης*, σ. 355-362.
- ⁶ «Ψυχαριστής ναι, ψυχαρικός όχι. Απάντηση στον κ. Αγ. Τσοπανάκη». Περ. *Νέα Εστία*, τόμ. ΟΒ', τχ. 1698-99, Αθήναι, 1 & 15 Απριλίου 1998.
- ⁷ «Θαλλώ» 10, σ. 11-61 και Εμ. Κριαρά, *Γλωσσοφιλολογικά, Ύστερο Βυζάντιο - Νέος Ελληνισμός*, 2000, σ. 518-23.
- ⁸ Εμ. Κριαρά, *Γράμματα Ψυχάρη προς Νικόλαο Πολίτη*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 2003, και *Νέα Γράμματα Ψυχάρη προς Νικόλαο Πολίτη*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 2004.
- ⁹ *Επιτομή του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας 1100-1669*, του Εμ. Κριαρά, Τόμος Α' (Α-Κ), Θεσσαλονίκη, 2001, Τόμος Β' (Λ-Παραθήκη), Θεσσαλονίκη, 2003, Επιστημονική επιμέλεια Ι. Ν. Καζάζης, Τ. Α. Καραναστάσης, κ.ά.
- ¹⁰ Εμ. Κριαρά, *Θητεία στη γλώσσα*, εκδ. Γκοβόστη, 1998, Πρόλογος.
- ¹¹ Ό.π.
- ¹² Εμ. Κριαρά, *Γράμματα Ψυχάρη προς Νικόλαο Πολίτη*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 2003, σ. 10.

